

Charles De Coster en het socio-culturele gegeven van zijn tijd

België wordt in 1830 opgericht om als bufferstaat dienst te doen tussen de grootmachten die het omringen. België is een product van de restauratie. Vermits de nieuwe staat een compromis was, en over weinig evidente motieven beschikte om de leuze « L'Union fait la Force » waar te maken, werd het vlug geconfronteerd met een identiteitsprobleem. België was een franstalig land waarvan de meeste inwoners Vlamingen waren (o.m. 70 % van de Brusselaars). De Belgen konden niet aanleunen bij Nederland, want dat was de officiële vijand tegen wie de revolutie van 1830 gericht was geweest. Er was natuurlijk Frankrijk, waarmee België zijn officiële taal gemeen had. Maar juist dàar schuilde een angel onder : Frankrijk was sterk gecentraliseerd en voerde een imperialistische politiek ; een « natie-staat » die van 1850 tot 1870 — de jaren waarin Charles De Coster actief is — het door alle republikeinen en liberalen verafschuwde Tweede Keizerrijk zou zijn.

Het jonge België moest dus zoeken naar een eigen nationale identiteit, een bestaansreden die elders ligt dan in de expansiepolitiek van de grote Europese landen. De franstalige bourgeoisie van Brussel, die het roer van het land in handen heeft, moet — ook om zichzelf te rechtvaardigen — argumenten vinden die van België meer kunnen maken dan een verzameling grenzen, douanen en wetten. Zij willen een natie, eerder dan een staat. Het begrip natie, in de zin van volk, volksstam met een verleden waarop men met fierheid kan terugblikken, is een van de stokpaardjes van de romantische intelligentia van de negentiende eeuw. De volgende tekst van Ernest Renan moge dit illustreren :

« De natie is een ziel, een geestelijk beginsel .Twee dingen, die in feite één zijn, vormen deze ziel, dit geestelijk beginsel. Het ene ligt in het verleden, het andere in de toekomst. Het ene is het gemeenschappelijk bezit van een rijke erfenis aan herinneringen ; het andere is het verlangen om samen te leven, de wil om de erfenis te bestendigen. De natie is het resultaat van een lang verleden vol inspanningen, offers en toewijding. De cultus van de voorvaderen en van het verleden is de meest rechtmatige ; onze voorouders hebben ons gemaakt zoals wij zijn. Een heldhaftig verleden, grote mannen,... dit is het sociale kapitaal waarop een nationale idee stoelt... Het hymne van de Spartanen, ' Wij zijn wat gij waart, wij zullen zijn wat gij zijt ' is in al zijn eenvoud de leuze van elk vaderland... Noch het ras, noch de taal, noch de godsdienst, noch de loop der rivieren bepalen de natie als dusdanig, maar de wil om samen te leven. »

De romantische Charles De Coster werd beïnvloed door dergelijke ideeën. Daarbij komt dat hij qua afkomst als een groot archetype van de Belg kan beschouwd worden. Zijn vader is geboren te Ieper, zijn moeder komt uit Hoie en De Coster zelf woont van zijn zesde jaar tot zijn dood in de Brusselse agglomeratie. Maar zowel van Waalse als van Vlaamse zijde heeft men later getracht hem naar zich toe te trekken. Wat alleen bewijst dat

België als « natie » nooit erg vast in zijn schoenen stond. In 1913 schrijft Oscar Thiry een artikel « Comment le Wallon Charles De Coster devint écrivain flamand », waarin beweerd wordt dat moeder De Coster overspel gepleegd heeft met de aartsbisschop graaf Mercy d'Argenteau, werkgever van vader Augustijn De Coster en een rasechte Waal, zodat Charles niet een halve Vlaming, maar een hele Waal zou zijn. Urbain Van de Voorde in « Charles De Coster en de Vlaamsche Idee » geeft wel toe dat de afkomst van De Coster niet helemaal Vlaams is — je kan moeilijker het moederschap betwisten... —. Deze auteur beweert echter dat De Coster in geest wel een echte Vlaming is, want de Walen zijn een volk zonder eigen kultuur en zonder geschiedenis. Hij schrijft :

« De Coster kon het onmogelijk stellen buiten Vlaanderens heroïsch en glansrijk verleden, daar waar het er op aankwam zijn kunstenaarsdroom te beelden in een werk dat binnen België's grenzen nationaal zou kunnen heten. Want zonder Vlaanderen heeft België, ook nog op het huidig moment, cultureel weinig te betekenen. »

De geschiedenis — liefst een heldhaftig verleden — is inderdaad een dankbare basis waarop een nationale identiteitskaart kan ingevuld worden. In de negentiende eeuw zijn veel schrijvers overtuigd dat literatuur en geschiedenis samenhangen en dat de een de andere essentieel beïnvloedt. En wie een nationale literatuur wil, moet in de geschiedenis zijn inspiratie zoeken. Het franstalige België was toen wat de « kwaliteit » betreft, een literair vacuum. Bijna alle auteurs waren druk bezig met zoeken naar wat een « Belgische literatuur » zou kunnen zijn, een literatuur met een eigen karakter, een uiting van de Belgische Natie, het Belgische Volk. Hun voornaamste zorg bestond erin zich af te zetten tegen de bloeiende en opdringerige Franse literatuur, want zij vreesden, omwille van de taal, gewoonweg opgeslorpt te worden. Zij wilden vermijden dat, zowel op cultureel als op politiek vlak, België een aanhangsel zou worden van Frankrijk ; in hun kritieken hebben zij

het over « les romans sataniques » van Eugène Sue, zij hielden niet van « les drames incohérents » van Victor Hugo of van « les productions immorales » van George Sand. Maar dat had eigenlijk meer te maken met het feit dat de meesten onder hen meer zin hadden voor het instandhouden van de goede zeden dan voor goede literatuur. Charles Potvin, tijdgenoot en vriend van De Coster laakt « la corruption littéraire de la France » en wil dat België zich ontdoet van het « Franse juk » :

« Veut-on être Belge ?... La seule puissance à craindre, c'est la France. »

De jonge De Coster wordt uiteraard beïnvloed door het milieu waarin hij leeft. In één van de meer dan 150 brieven aan Elisa, het rijke burgermeisje dat met hem niet mocht trouwen, geeft hij zijn mening over de Franse literatuur :

« ... c'est la littérature du doute, c'est le mépris profond de la femme... c'est l'homme sans cœur parlant de sentiments qu'il n'a jamais éprouvés, c'est l'homme qui n'aime qu'une chose, parler ». (1)

Maar het blijft evident dat alle franstalige Belgische auteurs zeer sterk de invloed ondergaan van de Franse literatuur. De Coster hield trouwens veel van Molière, Musset, Rabelais (sterke invloed op de 'Légende') en van Hugo en Sand. Die twee tijdgenoten bewonderde hij echter meer om hun liberale, republikeinse ideeën — Sand om haar sympathie voor de minstbedeelden —, dan om hun literaire kwaliteiten. Zo was hij ook vol lof over de auteur en geschiedschrijver Edgard Quinet, omdat diens politieke en ideologische overtuigingen strookten met de zijne : atheïsme, liberalisme en sympathie voor bepaalde vormen van het opkomend socialisme.

Vermits Frankrijk en Nederland de vijanden waren van de Belgische ontvoogding, diende de inspiratie elders gezocht. Velen vinden de thema's van hun literaire

produkties in de Germaanse kultuur en meer bepaald in het verleden. In 1852 schrijft De Coster :

« J'aime les Allemands... Hoffman, Schiller... j'aime toute cette littérature pensive, douce, pleine de cœur et de passion, qui fait si bien rêver ; j'aime ses poètes qui savent si bien peindre l'amour comme je le rêve. Voilà pourquoi j'aime les Allemands ; je les aimerai toujours parce qu'il est dans ma nature de les aimer... J'aime les Allemands, non pour leur langue, mais pour ce fond d'amour, de rêverie, de douceur, qui est dans tout ce qu'ils font ». (2)

Maar De Coster zal zijn inspiratie vinden in de geschiedenis en in de volksliteratuur van Vlaanderen, het Germaanse deel van de Belgische staat. In 1857 - 1859 verschijnen zijn « Légendes flamandes », een verzameling bewerkingen van middeleeuwse legenden, o.a. « Les Frères de la bonne Trogne, Sire Halewyn, Smetse Smee ». Niet alleen de onderwerpen zijn afkomstig uit een niet-Frans verleden, ook de taal waarin de teksten geschreven zijn is verschillend van het hedendaagse Frans. De verhalen zijn gesteld in een sterk archaïserende taal vol woorden, wendingen en schrijfwijzen uit de Middeleeuwen en de Renaissance. Er komen ook heel wat Vlaamse woorden in voor. De grote taalrijkdom, de zin voor gezonde humor, voor overdrijvingen, het opstapelen van woorden, tonen de grote invloed van Rabelais, die De Coster beschouwde als de minst Franse der Franse schrijvers.

In de « Légende d'Ulenspiegel » — titel van de eerste uitgave die in 1867 verscheen — zal de archaïsche stijl en het veelvuldig gebruik van het Vlaams een systeem worden. Waarschijnlijk een van de redenen waarom franstaligen het werk niet lezen. Vele namen van personages hebben een betekenis, die uiteraard door anderstaligen niet wordt begrepen : Jan Blaaskaak, le sire de Geenland, Josse Grijpstuiver, Jan de Zuursmoel. De Vlaamse woordenschat is zeer rijk en beslaat alle niveaus van het leven in de zestiende eeuw : baes,

papzak, scalmeye, koekebacken, negen mannekens, dobbelkuyt bier, sla dood, Vierschaere, enz.

•
••

« La Légende et les aventures héroïques, joyeuses et glorieuses d'Ulenspiegel et de Lamme Goedzak au pays des Flandres et ailleurs » waaraan De Coster tien jaar werkte, is een humanistisch epos. De auteur knoopt gedeeltelijk aan bij de traditie die Uilenspiegel afschildert als een guitige fratsenmaker, die soms boosaardig kon zijn en het meestal gemunt had op de rijken en de hoogmoedigen. Ook in de negentiende eeuw waren een aantal Uilenspiegel-boeken verschenen, waarvan De Coster er enkele gelezen had, maar geen van die werkjes had veel diepgang. Hij geeft het personage echter een heel andere dimensie: het ideaal van de vrijheid en de ontvoogding, van het geloof in de vooruitgang, in de verbetering van de bestaansvoorwaarden van de mens. In het begin van de 'Légende' is Uilenspiegel een individu, dat evolueert tot een type. Naarmate het verhaal vordert wordt Tijl een symbool; hij veroudert niet meer, want hij staat buiten de tijd: « Ik heb geen lichaam, ik heb alleen een geest... Wij zullen nooit sterven ». Tijl is het symbool van een volk dat lijdt, zwoegt en strijdt in het verzet. De Coster situeert dit verzet op twee niveaus. Het Vlaamse volk trekt ten strijde zowel tegen de Spaanse bezetter, geïncarneerd door de Spaanse koning Filips II, als tegen de almachtige katholieke kerk, vertegenwoordigd door de inquisitie. Tijl is een tragische maar hoopvolle rebel.

Vele auteurs beschouwen de Legende als een uiterst belangrijk literair werk. Romain Rolland:

« Dit werk opent voor de Belgen een nieuw vaderland... Uit het epos van De Coster is de Belgische literatuur ontsproten. Bij het verschijnen van het boek ontstond het bewustzijn van de natie ».

Emile Verhaeren :

« Dit is het eerste boek waarin ons land zichzelf terugvindt ».

Camille Lemonnier :

« Uilenspiegel is de Vlaamse Bijbel ».

Michel de Ghelderode :

« Het mooiste en meest duurzame franstalig boek dat ooit in België geschreven werd ».

Tegenover al deze geestdriftige lofbetuigingen staat het feit dat, buiten Duitsland en Oost-Europa waar tientallen uitgaven verschenen — o.a. in ongeveer alle talen van de Sovjet-Unie —, bijna niemand de tekst heeft gelezen, terwijl iedereen de Legende van Uilenspiegel meent te kennen. De Tijn- en Nelekoppen die zoveel Vlaamse schoorsteenmantels sieren staan meestal vlak bij het kruisbeeld. De katholieke leiders van het land konden niet toelaten dat de ideeën en idealen die De Coster verdedigt in zijn 'Légende' enige invloed zouden hebben op de jeugd. De Coster schreef immers niet enkel een fictie-verhaal in een historische kontekst. Het werk is ook een universele oproep tot weerstand en verzet tegen elke vorm van verdrukking, en een uitnodiging tot kritisch denken. Een der voornaamste oorzaken waarom de 'Légende' uit het katholiek onderwijs, uit parochiebibliotheken e.d. werd verbannen, ligt aan het feit dat de clerus van dit land niet kon toegeven dat de auteur van het grootste Vlaamse epos een vrijmetselaar was, dus op vele gebieden het tegenovergestelde verdedigde van wat de Roomse kerk vertegenwoordigt, en wiens Tijn een brandend anti-clericaal is, die van elke gelegenheid gebruik maakt om de katholieke heersers als boosaardig en dom af te schilderen. Tijn is een geus.

Anderen hebben in Tijn een passend symbool menen te ontdekken van hun eigen enig eng nationalistische

wanbeelden. In « Charles De Coster en Vlaanderen » schrijft Aloïs Gerlo hierover :

« Merkwaardig is het vast te stellen hoe het katholicisme, als dominerende geestesstroming in Vlaanderen, getracht heeft deze mobiliserende kracht voor eigen doeleinden aan te wenden en derhalve verplicht was het De Costeriaanse thema in zoverre te vervalsen dat alleen de strijd voor Vlaanderens vrijheid en gaafheid behouden bleef ; dat de universele, breed-humanistische Uilenspiegel hierbij zeer spoedig in eng-nationalistisch vaarwater terecht kwam, hoeft, naar wij menen, geen verder betoog. Zo wordt de bodem voorbereid voor het schandelijk misbruik dat het Vlaams fascisme onder wereldoorlog II van de Tijlfiguur heeft gemaakt ».

Daarom kent Vlaanderen Uilenspiegel niet, daarom kent Vlaanderen De Coster niet.

•
••

De Coster brengt niet alleen een nationale vrijheidsheld ten tonele. Het verhaal van Tijl en de tragische geschiedenis van Vlaanderen in de zestiende eeuw geven hem de gelegenheid om, langs literaire weg, de socio-economische toestand van zijn eigen tijd kritisch te benaderen : de lage lonen, de slechte arbeidsvoorwaarden, de uitbuiting, de privileges, de verdrukking van andersdenkenden en alle kwalen van de opkomende industrialisering.

De idee van de ' Légende ' ontstaat mede uit de naam van het tijdschrift « Uylenspiegel ». De Coster werkt eraan mee vanaf het eerste nummer dat verscheen in 1856. Het is een literair en satirisch tijdschrift, dat als leuze een citaat van Rabelais voert : « Fay ce que vouldras » (3). Vanaf 1860 verschijnen in ' Uylenspiegel ' ook politieke artikelen en het tijdschrift wordt de spreekbuis van een aantal jonge liberalen, die zich progressief noemden.

Zij schrijven :

« S'il faut une déclaration de principe, nous la ferons courte : Ni les dieux, ni les saintes, ni les papes, ni les princes, empereurs ou rois ne seront de nos amis ». (4)

De kunstenaar Félicien Rops, die later de ' Légende ' zal illustreren, was de animator van het nu radicaler geworden tijdschrift.

De Coster, oud-student van de U.L.B., waar hij, zonder veel overtuiging en na vijf jaar, het diploma van kandidaat in de rechten behaalt, leeft in dit milieu van anti-clericale liberalen. Joseph Hanse, zijn biograaf en professor te Leuven, gebruikt in 1928 de woorden « sectaire anti-clericale ». De liberale partij (« Nous, hommes de gauche ») zal, gedurende een aantal jaren, samen en afwisselend met de katholieken, het land besturen. Mensen als Rogier, Frère-Orban en anderen liggen aan de basis van het ontstaan van een aantal als progressief beschouwde initiatieven : Nationale bank, Algemene spaarkas, oprichting van scholen, enz. De Coster onderschrijft grotendeels de stellingen van deze mensen.

Maar de sympathie die hij opbrengt voor de minst-bedeelden is niet alleen moreel of filosofisch. Hijzelf heeft het nooit breed gehad en is in armoede gestorven. Zijn eigen materiële toestand maakt hem in het dagelijks leven gevoelig voor sociale problemen. In zijn gevoelsleven is hij trouwens ook gekonfronteerd geworden met het fenomeen klasseverschil. In 1851 wordt hij verliefd op een meisje uit de begoede Brusselse burgerij. Hij schrijft haar een indrukwekkend aantal brieven, die in 1894 gedeeltelijk verschijnen onder de titel « Lettres à Elisa ». Maar de ouders van de jonge dame verzetten zich met klem tegen een huwelijk. Na tien jaar wordt deze eindeloze verloving uiteindelijk verbroken. De Coster houdt er een sterke wrevel aan over tegen mensen die hij identificeert met de ouders van het meisje.

Maar De Coster is zelf ook een burger. De eerder paternalistische en moraliserende houding die hij in de vijftiger jaren aanneemt tegenover het fenomeen van de opkomende arbeidersbeweging en de strijd voor betere bestaanvoorwaarden is typisch voor de groep waartoe hij behoorde. In die jaren zijn vele mensen van zijn slag — kunstenaars, intellectuelen, politici — wel bewust van de mensonterende omstandigheden waarin het toenmalige proletariaat leefde. En zij willen daar iets aan doen, maar denken er niet aan de fundamentele structuren van de maatschappij te veranderen. Een aantal onder hen zijn onder de indruk gekomen van een Saint-Simon of een Fourier, en er is wel sprake van klasseverschil, maar niet van een klassenstrijd. Zo ook De Coster. Zijn politieke ideeën leunen aan — althans wat bepaalde aspecten betreft — bij de theorieën van mensen als Louis Blanc. Deze Franse republikeinse en anti-clericale politicus en geschiedschrijver publiceert in 1840 « L'Organisation du travail », een werk waarin hij een bepaald « staatssocialisme » verdedigt en een lans breekt ten voordele van een aantal ideeën die een betere arbeidsverdeling voorstaan. Hij stelt een plan voor dat de economische concurrentie wil afschaffen en waarborgen moet bieden voor de « morele en intellectuele verbetering van het lot van allen door middel van de vrije medewerking en de broederlijke samenwerking van allen ». Om dit doel te bereiken is de oprichting nodig van « ateliers sociaux », waar echter alleen arbeiders kunnen toetreden die van goede zeden zijn.

Die humanistische en edelmoedige, maar tevens ook moraliserende en weinig realistische aanpak van het socio-economische gegeven was eigen aan een aantal kunstenaars die in het België van de jaren 1850-1870 als links bestempeld werden, maar die toch niet zo ver gingen dat ze de oplossingen voorgesteld door de leiders van de opkomende arbeidersbeweging gingen aanvaarden. Ter illustratie van deze houding een artikel van De Coster — die Karel tekent — verschenen in 'Uylenspiegel' op 5 mei 1861, naar aanleiding van een staking in Gent :

« De Gentse kranten lijken wel afgesproken te hebben om samen de arbeiders van Meneer Parmentier aan te vallen. De nationale garde en haar geschut zijn een waardige steun geweest voor de fabrikanten. We moeten haar loven omdat ze noch haar kanonkogels, noch haar strijdlust tegen het volk heeft gebruikt. Dat lag natuurlijk niet in haar bedoeling en men doodt zijn broeders niet zoals men indringers zou in de pan hakken.

Er wordt gezegd dat Meneer Parmentier zijn goede werklieden van 15 tot 18 frank per week betaalt. Meneer Parmentier staat bekend als een eerlijk man, een weldoener der arbeiders ; maar het zijn alleen de besten, dit wil zeggen de handigsten, de meest begaafden die van hem zulk groot loon krijgen. En de anderen ? En de prijs der voedingswaren die blijft stijgen, het vlees dat voor de arbeider buitensporig duur wordt ; de boter die dient voor de ademhaling en die hij moet missen, het wit brood dat voedzamer is dan het zwart en dat hij zich moet ontzeggen. Maar wat heeft hij in de plaats ? Een magere aardappelsoep waarvan het water als smaakmaker moet dienen. Dan komt de moeder, die recht heeft op een deel van de soep, en daarna nog de kinderen.

« Maar waarom toch, zeggen de rijken, waarom hebben de arbeiders zoveel kinderen ? » Omdat zij wettige echtgenoten hebben en geen maitresses. Omdat de prostituées, die betaald worden, over middelen beschikken welke op het gepaste oogenblik de melk verhinderen hun borst te doen zwellen ; omdat de arbeidersvrouw zich geeft uit liefde en kinderen baart, en omdat de hoer van de rijke een koopwaar is die enkel... protesten voortbrengt.

De arbeiders zijn in staking gegaan omdat zij honger hadden ; en indien ze zijn teruggekeerd naar de werkplaatsen die ze tijdelijk verlaten hadden, dan werden ze daartoe gedreven door een nog sterkere, nog wredere honger. Wie kan weerstaan aan een plaag die, zoals een krab, aan het hart knaagt.

Waarom worden de arbeiders altijd in het ongelijk gesteld ? Waarom hebben de meesters altijd gelijk ? Het ligt niet in onze bedoeling die twee klassen tegen mekaar op te hitsen, want afzonderlijk zouden zij niets kunnen bereiken ; maar als de arbeid de arm is van het kapitaal, waarom wil het kapitaal dan dat die arm mager en zwak blijft ? Waarom de arbeider niet beter betalen ? Wanneer hij veel geld heeft verdrinkt hij het, zegt u. Betaal hem dan met voedsel, met brood en vlees, en zorg ervoor dat zijn vrouw het recht heeft om, met haar kinderen, een deel van dat voedsel bij de fabriek af te halen. Waarom bouwt u geen keuken naast de fabriek, een keuken waar de gemeenschappelijke maaltijden goedkoper zouden zijn voor iedereen ?

Kijk naar de arbeiders van Birmingham. Elke middag krijgen ze een grote portie ossevlees, een pint bier en brood. 's Middags komen vrouw en kinderen, en ze eten op de stoep. Hun mannen kloppen veel minder uren dan de onze, maar vermits ze beter gevoed zijn produceren ze meer. Indien die gewoonte bij ons zou worden ingevoerd, zou iedereen er wel bij varen.

We vragen ons nog steeds af waarom de Gentse kranten gezwegen hebben of allen de arbeiders aangevallen hebben. Denkt u misschien dat die honderd sukkelaars voor hun plezier gestaakt hebben ? Weet u wat acht dagen staken betekent voor die arme mensen ? De bakker zal weldra weigeren nog krediet te geven, of zijn krediet intrekken, omdat hij niet zeker is bij het einde van de week zijn geld te krijgen.

De eigenaar zal in volle winter de vrouw en de kinderen op straat zetten, en hij zal het des te vlugger en onbarmhartiger doen, want als men staakt is men niet alleen de vijand van meneer Parmentier, maar van alle eigenaars. »

Karel

Het voorbeeld van Birmingham, waarbij de arbeider eten krijgt in plaats van een loon, stoelt op ideeën van de zogenaamde Manchester school, die een verregaande « *laisser aller* » van het kapitalisme voorstelt. Dit systeem, dat vandaag soms nog toegepast wordt, maakt van de arbeider een soort huisslaaf van de patroon. In dit artikel redeneert De Coster nog volgens de stelling dat de werkgever meer baat vindt bij gezonde arbeiders, omdat die beter produceren dan ondervoede en geterroriseerde sukkelaars : « *le travail est le bras du capital...* » Hieruit blijkt dat de arbeid het instrument is van het kapitaal.

De Coster stopt zijn regelmatige medewerking aan « *Uylenspiegel* » op het ogenblik dat het tijdschrift van naam verandert. Het blad heet nu « *L'Espiègle* » en evolueert van een radicaal liberaal tot een socialistisch tijdschrift. Dat De Coster minder gaat schrijven in « *L'Espiègle* » betekent niet dat hij zich verzette tegen die evolutie, maar hij wou al zijn ijd besteden aan zijn levenswerk, de ' *Légende* '. Men mag veronderstellen dat ook hij verder evolueert in zijn politiek en sociaal denken. De medewerkers van « *L'Espiègle* » ondergingen de invloed van Proudhon, de voorman van het anarchiserend socialisme, die van 1858 tot 1862 in Brussel verbleef. Reeds in juni 1861 verscheen in ' *Uylenspiegel* ' een erg lovende bespreking van zijn « *La guerre et la paix* » waarin de oorlog wordt bestempeld als het resultaat van pauperisme, onderdrukking en economische wantoestanden. Terloops weze gezegd dat De Coster Proudhon ontmoet heeft bij een van zijn vrienden. Proudhon was in zijn geboorteland Frankrijk veroordeeld tot drie jaar gevangenis om zijn « *Justice dans la Révolution et dans l'Eglise* », een rechtstreekse aanval op de Kerk die volgens hem het Recht verloochent en bestrijdt.

Er is een verband tussen bepaalde ideeën van Proudhon — ideeën die trouwens nogal verspreid waren in intellectuele milieus — en een aantal thema's van de « *Légende* » van De Coster : de strijd van het arme, onderdrukte en uitgezogen volk tegen de heersers, de

opstandigheid tegen het gezag in het algemeen, de edelmoedige liefde voor « de bezige bij » en de afkeer voor de « stelende horzel ». Dit verband bestaat echter niet wat betreft de voorgestelde oplossingen. Wat er ook van zij, vanaf 1860 zal De Coster zich linkser gaan opstellen. De katholieke professor Hanse schrijft :

« A faire de la politique dès 1857, et surtout à partir de 1860, De Coster s'échauffait la bile et aiguissait sa partialité ». (5)

Wie is hier partijdig ?

Of De Coster na 1860 socialist — en welke soort — geworden is, lijkt voorlopig een weinig pertinente vraag : hiervoor zijn geen duidelijke aanwijzingen voorhanden. Sommige van zijn vrienden werden socialist genoemd, of noemden zichzelf zo, maar stelden nooit het kapitalisme zelf in vraag. Camille Huysmans bestempelt hem als een voorloper van het socialisme. Dirk Roelandt schrijft in het februari-nummer van 'Actief', blad van het Masereelfonds, dat De Coster en zijn vriend en kunstenaar A. Dillens — in tegenstelling tot anderen uit hun milieu — zich zullen solidariseren met de verpauperde arbeidersklasse. Een voorbeeld daarvan vinden wij terug in een artikel over onlusten in de Borinage, verschenen in « Uylenspiegel » op 7 juli 1861 :

« ... Het is oorlog tegen de arme, er wordt gejaagd op de mens die eist waar hij recht op heeft. Met welk recht kan men immers de arbeiders een reglement opdringen waarin volgend onbillijk artikel voorkomt : ' Wanneer zich een ongeval voordoet in de mijn, is het de arbeiders verboden te werken in een andere koolmijn, en gedurende zes dagen moet hij in dienst van de maatschappij blijven en ontvangt geen loon... ' Dit is erg onrechtvaardig. En kijk hoe de feiten elkaar opvolgen.

Een tiental katholieken of liberalen, met buiken die dik zijn of dik zullen worden, stichten samen een

maatschappij om een mijn uit te baten. Arbeiders zijn er genoeg. Zij krijgen een loon dat amper volstaat om zich de zondag te 'vermaken' en in de week armtierig te leven. Dit is genoeg voor deze naarstige mannen, die misschien normaal vinden dat hun Meneer vijftig maal meer verdient dan zijzelf. Maar wie meent dat zij tevreden zijn, dat het hen aan niets ontbreekt, dat zij niet dromen van de middelen om een rechtvaardiger evenwicht te bereiken tussen werk en loon, vergist zich schromelijk. Zij zijn echter praktische mannen die geen heil zien in theorieën voor zover die niet teruggebracht kunnen worden in twee of drie duidelijke, klare en onmiddellijk haalbare voorstellen.. Zij rekenen op de ijver van hun vertegenwoordigers, aan wie zij de taak overlaten om, indien mogelijk, rechtvaardiger wetten op te leggen aan het kapitaal. Intussen zijn die vertegenwoordigers dikwijls zelf aandeelhouders of eigenaars van koolmijnen, en laten het aan hun collega's over zich zorgen te maken over de arbeiders, terwijl die collega's op hun beurt moeten uitrusten van de last van hun privé-zaken en op de lederen kussens van het parlement een dutje doen van 25 frank..

De arme arbeiders (die in opstand komen) hebben ongelijk, maar hebben de ondernemingen gelijk? Wie is hier de echte schuldige? De arbeider? En wat gebeurt er? Het kapitaal doet beroep op de gewapende macht... De soldaten verschijnen dus ter plaatse. Goed... Hier staan tegenover elkaar de arbeider die gelijk had en de soldaat die — dit is zijn plicht — de orde moet handhaven... Dan ontbrandt de strijd... Er vloeit bloed, er vallen doden... Het kapitaal trekt zich terug en de eigenlijke verantwoordelijken voor de onlusten zijn in veiligheid, en het zijn de soldaten, de arbeiders die doden of gedood worden. En dan leest men in de kranten volgend detail: 'Het 8° bereden batterij, die vanmorgen naar Brussel vertrokken was, wordt

teruggeroepen naar Mons. ' Om wat te doen ? Om het onrecht te beschieten ? »

De Coster uit hier kritiek op de liberalen. Het beeld van de dikbuikige kapitalist, die zich vetmest met de arbeid van het volk, vindt men ook bij andere auteurs, o.a. bij Zola wanneer die een mijnwerkersstaking beschrijft in zijn roman « Germinal ».

Tenslotte dient onderstreept dat De Coster steeds een Belgisch nationalist gebleven is : « vlaamsgezind » en « Belgicist ». In januari 1861 schrijft hij in « Uylenspiegel » :

« Flamands, songeons que les Wallons sont nos frères, qu'ils sont comme nous laborieux, travailleurs, qu'ils seront des lions à l'heure du combat.

Wallons, songeons que ces Flamands que l'on craint, cette langue que quelques-uns voudraient voir mourir, sont la source vive de notre nationalité, l'antique élément germanique, digue puissante contre l'envahissement des tendances françaises... Mais ne transformons pas ces mesquines différences de sons en barrières infranchissables... »

Honderd jaar na zijn dood is het hoog tijd dat Charles De Coster eindelijk aanvaard wordt voor wat hij is : een vrijdenker met een edelmoedig hart en een groots ideaal dat hij vereeuwigd heeft in een van de grote werken uit de wereldliteratuur.

Eddy Rosseel

LITERATUUROPGAVE

WERKEN

- « Légendes flamandes » Brussel, Parent, 1861
- « Contes Brabançons » Parijs, Michel Lévy, 1864
- « Le Légende et les aventures héroïques, joyeuses et glorieuses d'Ulenspiegel et de Lamme Goedzak au Pays de Flandres et ailleurs » Brussel, La Renaissance du Livre, 1966
- « Lettres à Elisa » (Uitg. Ch. Potvin) Brussel, Weissenbruch, 1894

LITERATUUR

- BARTIER (J.) Charles De Coster et le jeune libéralisme, in *Révue de l'Université de Bruxelles*, XXI, N° 1, 1968, pp. 8-34
- GERLO (A.) Charles De Coster en Vlaanderen Antwerpen, Ontwikkeling, 1959
- HANSE (J.) Charles De Coster Brussel, La Renaissance du Livre, 1928
- HUYSMANS (C.) Le roman d'Ulenspiegel et le roman de Charles De Coster Brussel, Esseo, 1960
- KLINKENBERG (J.-M.) L'Ulenspiegel de Charles De Coster fut-il le témoin d'une époque ? in *Bulletin de L'Académie royale de Langue et de Littérature françaises*, XLVI, 1968, pp. 16-39
- VAN DE VOORDE (U.) Charles De Coster en de Vlaamsche Idee, Antwerpen, Het Kompas, s.d.

VOETNOTEN

- (1) « ... het is de literatuur van de twijfel, het is de diepe verachting van de vrouw... het is de harteloze man die spreekt over gevoelens die hij nooit ervaren heeft, het is de man die alleen houdt van spreken. »
- (2) « Ik hou van de Duitsers... Hoffman, Schiller... ik hou helemaal van die zachte en weemoedige literatuur, vol vuur en passie, die zo goed de liefde kunnen beschrijven zoals ik ze mij voorstel. Daarom hou ik van de Duitsers, ik zal er steeds van houden omdat dit overeenstemt met mijn natuur... Ik hou van de Duitsers, niet om hun taal, maar om dit element van liefde, van dromerigheid, van zachtheid dat aanwezig is in alles wat ze doen. »
- (3) « Doe wat je wil. »
- (4) « Indien een principiële verklaring noodzakelijk is, dan kan ze kort zijn : noch de goden, noch de heiligen, noch de pausen, noch de prinsen, keizers of koningen zullen onze vrienden zijn.
- (5) « Door vanaf 1857, en vooral vanaf 1860 aan politiek te gaan doen, werd De Coster steeds partijdiger en rancuneuzer. »
- (6) « Vlamingen, laat ons bedenken dat de Walen onze broeders zijn, dat ze werkzaam en naarstig zijn zoals wij, dat zij leeuwen zullen zijn op het uur van de strijd.
Walen, laat ons bedenken dat deze gevreesde Vlamingen, deze taal die sommigen zouden willen zien verdwijnen, de levende bron zijn van onze natie, het oude germaanse element, stevige dijk tegen het oprukken van de Franse invloeden... Laat ons deze onbelangrijke klankverschillen niet veranderen in onoverkoombare hindernissen. »

